

Drnovo -

Municipium Flavium Latobicorum Neviodunum

I. PRAZGODOVINSKO OBDOBJE

Najstarejši do sedaj odkriti sledovi stalne prazgodovinske poselitve iz Drnovega oziroma neposredne okolice so iz časa bronaste dobe.

Na trasi bližnje avtoceste, med Veliko vasjo in cestninsko postajo Drnovo, so bili delno raziskane ostaline obsežne poznobronastodobne naselbine, le ta je do sedaj po obsegu največja znana naselbina iz tega časa na Dolenjskem. Naselbinski sledovi iz bronaste dobe so bili odkriti tudi pri gradnji daljnovoda Beričevo - Krško (Pergar 2014, 115) in pri gradnji nakupovalnega centra MDB-jug (Jovanovič 2010, v pripravi), južno od Leskovca pri Krškem. Poznobronastodobni grobišči sta bili identificirani pri gradnji Agrokombinata v Žadovinku in pri gradnji namakalnega sistema Kalce – Naklo, vzhodno od zaselka Križaji. O intenzivnosti bronastodobne poselitve krškega polja pričajo tudi posamične najdbe (bronast meč in igla), ki so bile odkrite v danes suhi savski strugi blizu vasi (Petru, Petru 1978, 27-28).

V času starejše železne dobe sta strateški prehod iz krškega polja v dolino reke Save obvladovali naselbini na Libni in na Trški gori pri Krškem. Na obeh vzpetinah sta bili zgrajeni utrjeni naselbini z mogočnim prazgodovinskim nasipom in pripadajočimi gomilnimi grobišči. Pri gradnji cestninske postaje v Drnovem so bile delno raziskane železnodobne naselbinske ostaline in pripadajoče gomilno grobišče (Teržan B. in M. Črešnar 2014). Iz tega časa poznamo še naselbino iz Zasapa s pripadajočim grobiščem in gomilno grobišče v Sajevcah ter prazgodovinsko gradišče na Strem gradu nad Podbočjem s pripadajočimi grobišči, kar nakazuje, da je bilo krško polje z bližnjo okolico v tem času intenzivno poseljeno.

V mlajši železni dobi, latenu se plemeni Tavriskov in Latobikov naselijo na krškem polju in bližnji okolici (Kastelic 1977, 2). Bolje je poznan center v Mihovem pri Šentjerneju, in naselbina na terasi ob Savi, kjer danes ležijo Brežice (Kastelic 1977, 2). Do danes se je ohranilo nekaj predmetov iz mlajšega latena in štirje keltski srebrniki vzhodne skupine. V Žadovinku je bil odkrit tudi keltski grob (Guštin, 1981, 222).

V latensko fazo spada tudi nastanek keltskega opida Neviodunum, iz katerega se je pozneje razvil rimski municipij. Do leta 35 pr.n.š. je Oktavijan, poznejši rimski cesar Avgust, osvojil območje Posavja, ki je bilo vključeno v cesarsko provinco Ilirik (Kastelic 1977, 7). Z izgradnjo ceste *Aquileia-Emona-Neviodunum-Siscia* preko krškega polja, se je pričelo življenje stekati ob tej prometni žili (Petru, Petru 1978, 28). Razvil se je nov center keltskih Latobikov pod rimsko oblastjo - *Neviodunum* (v prevodu "Novo mesto").

II. RIMSKO OBDOBJE

Mesto je v drugi polovici 1. stoletja, za časa vladanja Flavijske dinastije dobilo status mesta s polnim imenom *municipium Flavium Latobicorum Neviodunum*. Mestno ozemlje oz. *ager* je obsegalo večji del Dolenjske in Bele krajine. Njegovo administrativno področje je segalo do Save (naravna meja), Gorjancev (naravna meja) in Stične (CIL III 4616 = 11322). Mesto je raslo ob eni glavnih prometnih žil imperija,

poleg cestnega prometa pa je imel pomembno vlogo rečni promet po Savi, ki je v tem času tekla severno tik pod Drnovim.

Kot skoraj vsa rimska mesta je imelo pravokotno urbanistično zasnovo z mrežo cest, pod katerimi je tekla kanalizacija, kopališče, razkošne zgradbe z mozaiki in ogrevanimi prostori, skladišča, številne vodnjake. Mestni areal je verjetno segal na severu preko stare struge Save (Pergar, Rihter 2008, 60), na vzhodu do ledine Groblje, na jugu do nekdanjih vaških pašnikov in na zahodu do roba današnje vasi Drnovo. Njegov obseg je bil približno 200 x 200 m. Mestni *cardo maximus* je identičen z rimsko cesto Emono - Siscia vzdolž stare savske struge; ob njej je stal *forum* – to je glavni trg mesta in center vsega mestnega dogajanja. Raziskani ostanki skladišča s forumskim portikom so bili v 60.-ih prejšnjega stoletja prezentirani kot arheološki park na prostem.

Doslej je bilo v mestu in območju ugotovljenih kakih osem rimskih vodnjakov; v 2. stoletju je bil zgrajen mestni vodovod, ki je po keramičnih ceveh dovajal vodo vrelcev, zajetih pri vasi Izvir v Gorjancih. Izpod Trške gore je bil v Drnovo napeljan vodovod, ki je potekal po zidanem kamnitem kanalu, v katerem pa cevi niso bile ohranjene.

Izven mesta, ob glavni cesti, so se razprostirale obrtne delavnice, lončarske peči, posamezne stavbe in grobišča.

Grobišča so bila številna in vsa še niso raziskana. Poleg območij ob glavnih cestnih vpadnicah so se razprostirala tudi ob manjših poteh (Petru, Petru 1978, sl. 6): 1. zahodna ob cesti na Veliko vas, 2. jugozahodna ob dveh krakih kolovoza na Cezeno, 3. južna ob cesti na Gorico, 4. jugovzhodna ob cesti proti Cerkljam, 5. vzhodna ob poti v Mrtvici. Vsaka je bila doslej ugotovljena nekaj sto metrov v dolžino, nobena še ni topografsko zaključena (zato glej tudi navedene kraje). Časovni razpon nevioudunskih nekropol sega od 1. do 4. stoletja, tipološko pa so izpričane skoraj vse variante rimskodobnega pokopa, zelo redki so le pokopi v sarkofagu.

Najbolj znane so drnovske zidane grobnice s poslikavami - freskami, večinoma iz 2. in 3. stoletja (glej Petru, Petru 1978). Nevioudunska in tudi druga latobijska grobišča pa so predvsem znana po hišastih žarah.

Iz tega epigrafskega gradiva poimensko poznamo enega od dveh mestnih županov – Tita Epija Latina, ki je po karieri v mestu opravljal več višjih državnih finančnih služb, med drugim tudi v Afriki. Znano je tudi, da so se vojaki iz nevioudunskega agra v prvi polovici 2. stoletja bojevali proti Judom v Samariji (Palestina).

V Drnovem je bilo odkritih tudi več rimski napisov: več žrtvenikov (CIL III 3919, 10802), počastilni napis vladarja Trajana, vzidan v Mokriškem gradu (CIL 3924) in nagrobniki iz vzhodne nekropole (CIL 10805, 10812, 10813, 10817; vsi v NM Lj), dalje žrtvenik Fortuni itd. Morda izvirajo iz Drnovega tudi v Leskovcu vzidani spomeniki, nagrobnik iz Gorice, Velike vasi. Iz nevioudunskega območja sta tudi dva miljnika (CIL III 4620 + 11319).

Mesto ni imelo obzidja, zato je bilo v času pozne antike oz. od prvih vpadov Kvadov in Markomanov leta 166, resno ogroženo. Po drobnih najdbah sodeč, je življenje v mestu zatonilo najkasneje v prvi polovici 5. stoletja. K zgodnjekrščanskim najdbam spada, poleg nekaj oljenk, samo fibula s kristogramom (NM Lj, inv. R 89).

III. ZATON RIMSKEGA IMPERIJA IN NEVIODUNA

V tem času ponovno zaživi že stara utrjena prazgodovinska naselbina pri Velikih Malencah (Kastelic 1977, 16-17). V času preseljevanja ljudstev so antični centri počasi ugašali, slika poselitve se je spremenila, najdbe oz. poznavanje tega prostora v tem obdobju pa je fragmentarno. Stari romanizirani prebivalci so se umaknili v boljše zavarovane, hribovite predele in utrjene višinske naselbine.

V obdobje preseljevanja spada samo en grob iz Drnovega (Stefan 1943, 57), in cikadna fibula (Vinski 1957), Deschmann (MZK 12, 1886, 24) pa omenja tudi staroslovanski grob.

V srednjem veku se leta 1343 prvič omenja ime kraja Drново (Drenave). Naslednjih nekaj letih je Drново pod oblastjo Celjskih, saj je Friderik Celjski od Svibenjskih gospodov odkupil večino kmetij v Drnovem (Mlinarič 1977, 25-44). Leta 1479 se prvič omenja predhodnica današnje baročne cerkve sv. Janeza Krstnika v Drnovem (Orožen Adamič, Kladnik, Perko, 1995, 130). V prvi polovici 17. stoletja je bilo v Posavju zabeleženo veliko naravnih nesreč (poplave, potresi...) in nekaj izbruhov kuge. Leta 1665 je dal mestni sodnik Andrej Kovačič iz Krškega v cerkvi sv. Janeza Krstnika v Kotu na Drnovem postaviti glavni oltar. Leta 2007 je bila cerkev razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena.

IV. ZGODOVINA RAZISKAV

Raziskovanje preteklosti antične naselbine na tleh vasi Drново sega verjetno še v konec 15. stoletja, ko je zbiral za dunajsko dvorno pisarno prepise rimskih napisov Augustinus Tyffernus, znameniti humanist, po rodu iz Laškega. V svojem seznamu je kot prvi omenil oltar posvečen Sedatu, ki je vzdian v južni steni leskovške cerkve. Očitno je bil kamen prinesen sem v času zidave in je direkten dokaz za ljudsko izročilo, da je cerkev zgrajena iz kamnov nabranih na drnovskih ruševinah.

V drugi polovici 17. stoletja je J. L. Schoenleben, v svoji zgodovini Carniolia antiqua et nova vključil dodatek Apparatus, kjer je po topografskem načelu razvrstil takrat znane napise rimske dobe. Poleg že omenjenega oltarja iz Leskovca, je vpisana tudi danes izgubljena ara posvečena zaščitniku mesta Neviodunum.

V svojem znamenitem delu Slava vojvodine Kranjske je J. V. Valvasor kot naslednik Schoenlebna povzel učiteljevo vedenje in dodal prve podatke o drugih najdbah. Kot takratni meščan Krškega je poznal arheološko območje Drnovega iz lastnih ogledov in kot prvi pravilno podal lokacijo Nevioduna v okolico Krškega, in sicer v vasi Drinouu. Med drugim omenja najdbo 4000 novcev ter veliko količino opeke, steklenih posod, svinčenih cevi, ajdovskih novcev in pod zemljo veliko starih zidov ter obokov.

Nedvomno in z dokazi utemeljeno lokacijo Nevioduna v Drново pripisujejo sicer A. Katančicu, ki med drugim prinaša tudi opis posvetilnega napisa v čast cesarja Trajana, odkopanega leta 1788 pri gradnji nove ceste iz Brežic v Krško.

Izpovednejši in topografsko bolj poglobljen je v istem času A. T. Linhart, ki je svoji zgodovini priložil tudi zemljevid rimskih krajev in toponimov na Slovenskem in odredil lego mnogim le literarno poznanim rimskim postojankam. Zanimivo je njegovo gledišče o legi Nevioduna, ki ga na podlagi topografskih dognanj zmotno locira v Velike Malence. Na vzpetini Velikih Malenc vidno podolgovato kvadratno zidovje s pogledom na Savo ter najdbami: denar, urne, stebri in napisi, med njimi dva z omembo Nevioduni ter ob gradnji ceste najdene podzemeljske zidove, oboke, velike obdelane kamne itd.

Obseg uničevanja ostalih rimskih stavb na Drnovem v rokopisu predstavi Breckerfeld, kjer pravi, da so leta 1789 porabili največje in najlepše rimske kamne Neviouduna za gradnjo takrat na novo postavljene pristave leskovške graščine. Verjetno so bili to do tedaj največji zemeljski posegi v gradbene ostaline Neviouduna, vendar žal z zelo skopimi podatki glede mesta kopanja in usodi drobnih najdb.

Bolj izpovedna je novica z opisom in risbo najdb o starinskih odkritjih na Drnovem pri kopanju gradiva za zidavo leta 1845, ki jo je okrožni glavar W. Mak posredoval predsedniku zgodovinskega društva dr. H. Costi.

Kmet A. Horšen je ob izkopu za gradbeni material odkril v ruševinah šest iz opeke zgrajenih obokov, katerih temelj je segal do globine 1,9 m, tlak iz rdečkastega estriha, nekoliko stran od tega najdišča pa še dele poslikanega stropa. Istočasno je bil v bližnjem sadovnjaku odkrit 1,90 m širok vodnjak iz katerega je vodil kanal do ostankov hipokausta, ki je najverjetneje ogreval kopališče. Najdenih je bilo tudi preko 100 novcev.

Začeto iskanje primerne gradiva za zidavo v ruševinah Neviouduna se je nadaljevalo še naslednja desetletja. Tako nam leta 1851 o ropanju ruševin poroča takratni kustos Narodnega muzeja Freyer, kjer se poleg gradbenega materiala dobijo tudi številni rimski novci, ki so jih raztresli in pretopili. Freyer je sam videl najdbo podolgovatih klesanih blokov ter temelj srednjega zidu neke stavbe, ki je stala v pesku na še vidnem bregu Save v območju, kjer so bili kasneje v 60-ih letih 20. stoletja odkriti ostanki skladišča s forumskim portikom.

Vsakoletno odkrivanje številnih naključnih arheoloških najdb na območju Drnovega in v njegovi okolici so spodbudile za starinska pričevanja vnete domačine in člane zgodovinskega društva za Kranjsko k razmišljanju, da bi se lotili sistematičnih izkopavanj, saj bi izdelava čim bolj popolnega tlorisa stavb tega municipija v marsičem osvetlila tudi zgodovino mesta. Zgodovinsko društvo je zato poverilo krškega okrajnega glavarja Ivana Zupanca in krškega geometra Leinmullerja, da izvršita v območju Nevioudunuma potrebna rekognosciranja. Leta 1859 sta pričela izkopavati ob cesti v Cerklje, kjer so se razen 5 srebrnih in 40 bakrenih novcev našli le nepomembni predmeti. Domnevno so izkop zastavljene sonde nadaljevali v letu 1860; leta 1861 so prekopavali grobove med Drnovim in Gorico; 1862 sledi ponovno poročilo o izkopavanju pri Drnovem (vzhodno od odcepa v Cerklje) odkritega kopališča. Raziskave so pod vodstvom Zupanca in Leinmullerja trajala pet let. Skromne izsledke izkopavanj je Leinmuller skušal razložiti kot dejstvo, da stavbe, ki so bile grajene z opekami in kamni, niso imele trdnih temeljev zaradi tega, ker so tu kopali v prejšnjih stoletjih gradivo za zidavo. Dodatek k poročilu govori o sipu malte, drobirja, peska, kosov ometa itd. ter malo najdb, kar potrjuje razlago, da gre za prekopane in delno izropane plasti.

Najbolj uspešen starinokop na Drnovem je bil samouk Jernej Pečnik. Ob koncu prejšnjega stoletja je prekopal obširna grobišča in zasledil, kot sam pripoveduje, več tisoč grobov, vendar danes ne moremo podati zaokrožene podobe njegovega dela, ker ni zapustil načrta grobišča in nobene dokumentacije. Poučen z izkušnjami predhodnikov in po pogovorih z lokalnim prebivalstvom je povzel sklep o skromnih najdbah na ruševinah Grobelj ter v tem pogledu mnogo obetavnejših odkrivanjih rimskih grobov v okolici. Za Pečnikovo odločitev o obnovitvi izkopavanj v območju Nevioudunuma je bilo ugodno dejstvo, da so l. 1881 zadeli pri cerkvi na Drnovem na dveh mestih na ostanke rimskih kopališč - hipokavstov in odkrili več vodnjakov, ter velik obokan vodovod ob poti od Drnovega proti Cerkljam, kjer se je napajal izpod Gorjancev. Leta 1883 je pričel Pečnik odkrivati grobišče vzdolž ceste proti Veliki vasi. V dveh zimah je docela prekopal severno od ceste v Veliko vas pas dolg 600 in širok

300 m, k temu južno od ceste še 400 m dolg in nekaj 10 m širok odsek ter dalje proti Veliki vasi še druge večje površine. Po zaključku izkopa zahodne nekropole je z enako vnemo in učinkom raziskal do 1889 še južno grobišče vzdolž potov proti Šentjerneju, Gorici in Cerkljam ter nadaljeval 1890 in 1891 (oz. 1893?) s sistematičnim odkrivanjem vzhodne nekropole na ledini Kamin južno od vasi Brege. Na Drnovem je odkopal nad 3000 grobov, večinoma sežganih, samo celih ogrodij je bilo preko 500. Med grobovi je velikokrat naletel na obrtniške delavnice in zelo pogosto na lončarske peči. Izkopavanjem ruševin naselbine na ledini Groblje pa se je izognil.

Pečnikova desetletna prekopavanja so v ljudeh spremenila odnos do starin; domačini so začutili pomen spomenikov za bogastvo kulturnega izročila kraja in za razlago najstarejšega zgodovine. Odnos krajanov do pomembne arheološke zapuščine se kaže v prenehanju ropanja v ruševinah antičnega mesta (Petru 1978, 14).

Prekopavanja se ponovno pojavijo šele med obema vojnoma. Z naraščanjem povpraševanja s strani zbiralcev so nepoklicani in dobička željni ljudje razširjali izkope in povzročali arheologiji precej škode. Najdb niso registrirali in o odkritjih izvemo posredno iz opisov takratne Aumannove zbirke, ki je del sedanje zbirke Posavskega muzeja Brežice, in iz nekaterih drugih privatnih zbirk starin. Za opredelitev števila posegov v arheološki spomenik za obdobje do 1960 nimamo na voljo pisanih poročil. Med leti 1960 in 1963 so pod vodstvom Petra Petruja (Petru, Knez, Uršič, 1966) potekala prva izkopavanja, ki so bila usmerjena v iskanje dokazov o naselbinski in zgodovinski rasti mesta Nevioudunum. S sistemom sondažnih jarkov je bila raziskana celotna površina današnje vasi. Pri tem je bila ugotovljena antično pozidava ter nekateri poglobitveni gradbeni spomeniki Neviouduna. Raziskano je bilo rimsko pristanišče v nekdanji strugi Save, kjer je bilo tik nad pristanom odkrito tudi veliko skladišče s prislonjenim razsežnim stebriščem na jugu. Na Grobljah je bila južneje od ceste razkrit mozaik, najverjetneje tlak starokrščanske bazilike, za velikovaško graščino pa je bilo raziskano območje rimske opekarne. Odkrite strukture rimskih objektov so bile tudi prezentirane kot arheološki park na prostem.

V. VALORIZACIJA

Arheološka dediščina vsebuje vrsto trajnih podatkov za raziskovalno delo. Je dokument povezanosti s preteklostjo in priča o nekdanjem načinu rabe prostora in naravnih dobrin. Ne nazadnje pomeni precejšnjo materialno dobrino, čeprav je njena vrednost težko merljiva, ker neposredno tkivo arheološke dediščine zaradi fragmentarnosti in časovne odmaknjenosti nima praktične funkcije. Arheološko najdišče je, bodisi v ohranjeni, bodisi deloma raziskani in za boljše razumevanje opremljeni obliki, lahko pomembna vsebinska in likovna obogatitev okolja, determinanta ožjega prostora in javen kulturni objekt, ki pomeni tudi obogatitev za okolje. Dediščino velja zato obravnavati kot aktivno komponento v vseh družbenih interesih in za te interese.

Nevioudunum je eno izmed le petih rimskodobnih mest, ki so v 1. stoletju n.št. nastala oz. bila ustanovljena na slovenskem ozemlju. Mesto se po zatonu rimskega cesarstva ni razvilo v srednjeveško urbano središče. Zato je ta prostor še danes najbolj neposreden in oprijemljiv. Vaški način življenja namreč zaenkrat še ni zahteval agresivnih posegov v vsako ped zemljišča in je tako še vedno moč najti zelene površine. V mestnih in upravnih središčih je namreč pritisk urbanizma na območju varovane dediščine večji kot na vasi. Srečevanje z dediščino v takem okolju je imelo v vseh preteklih obdobjih in ima še danes svoje posebnosti (Rihter 2010, 3).

Enota Drnovo - Arheološko najdišče Neviodunum (EŠD 128) je bila opredeljena v Strokovnih podlagah s področja varstva kulturne dediščine za spremembe in dopolnitve prostorskih sestavin dolgoročnega plana Občine Krško (ZVKDS, OE Ljubljana, avgust 2001), kjer je opredeljena kot pomembnejša kulturna dediščina. Nazadnje je bila enota opredeljena v Strokovnih zasnovah varstva kulturne dediščine za območje občine Krško (ZVKDS, OE Ljubljana, februar 2008). Enota je sprejeta v Odloku o prostorskih ureditvenih pogojih za območje občine Krško (Ur. l. RS, št. 75/96, 73/00, 101/01, 15/05 in 25/06) in v Odloku o prostorskih sestavinah dolgoročnega plana Občine Krško za obdobje od leta 1986 do leta 2000 in srednjeročnega družbenega plana Občine Krško za obdobje od leta 1986 do leta 1990 (Ur. l. RS, št. 79/04).

Prve strokovne zasnove za razglasitev območja Nevioduna za spomenik lokalnega pomena so bile pripravljene v 80-ih letih. Pripravil jih je LRZVNKD (interno delovno gradivo ZVKDS, OE Ljubljana).